

Nick Jones

Folkbiblioteket som ett 3: e rum och en strävan bort från
lik(h)et*

Paper presenterat vid konferensen

Mötesplats inför framtiden

ARBETSLIV • UTBILDNING • FORSKNING

11-12 oktober 2006 i Borås

BORÅS STAD
Stadsbiblioteket

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

Folkbiblioteket som ett 3: e rum och en strävan bort från lik(h)et *

Det kan verka konstigt i ett så utåtriktat arbete, fyllt med kontakter och mellanmänskliga möten, men jag kan ofta uppleva en känsla av isolering på folkbiblioteket. Jag kan sakna delandet av samtal och erfarenheter om vad vi faktiskt gör. Jag skulle vilja att de viktiga frågorna kändes mer levande - varför gör vi det vi gör, varför gör vi det på det sätt som vi gör, vad vill uppnå och hur kan vi skapa relevanta folkbibliotek? Och jag kommer givetvis inte att försöka ge några svar på dessa frågor – ensam, här framme, nu. För det kan jag inte. Men jag upplever min vardag på folkbiblioteksgolvet som oerhört underteoretiserat och vill absolut inte gå med på att teori och praktik skulle vara oförenliga enheter. Jag behöver inte använda teori som en forskare utan jag kan använda teori som en praktiker. Vi tycks lida av en bristande abstraktionsförmåga i relation till en omgivning både i stort och litet. Visst finns det styrdokument och riktlinjer men det känns ändå som att det finns utrymme för en mer aktiv diskussion kring folkbiblioteket i förhållande till de samhällen vi jobbar i. Därför känns det så bra att få bryta min upplevda isolering och få prata med er här idag.

Gränser

Jag tror och förutsätter att folkbiblioteket bör, vill, kan och gör skillnad i samhället. Det kan helt säkert vara en fantastisk motkraft i samhället, eller tvärtomkraft om man så vill, som en ickekommersiell offentlig mötesplats. En plats där man som besökare kan vara medskapande och ges möjlighet att både skapa och omskapa sig själv. Sociologen Étienne Balibar har sagt att alla de stora problemen i vår tid handlar om gränser och den ordning de skapar i åtskiljandet av likt och olik, folk och få, oss själva och de Andra. Det är så väldigt viktigt att man in i det sista förhåller sig kritiskt till och faktiskt även bekämpar de enkla binära uppdelningarna och gränsdragningarna. Då man ser hur skillnader i levnadsförhållanden och livsvillkor ökar, och gränser blir allt mer fasta och svårforcerade så undrar jag alltså hur folkbiblioteket förhåller sig till detta? Själv vill jag att folkbiblioteket skall utnyttja sin unika position genom att med sin verksamhet och som arena främja ett kritiskt och sökande samtal om viktiga samhällsfrågor och på så vis öppna upp för nya betydelser, nya förståelser. Jag tycker inte att dom vi har funkar.

Många gränsdragningar så som de ser ut idag ger upphov till stora problem. Sociologen Zygmunt Bauman understryker att gränser inte är naturgivna utan har konstruerats i ordningsskapande syfte. Gränserna finns där för att motverka kaos och för att ge sken av kontroll och tydlighet. Det man uppfattar som oordning är iakttagarens oförmåga att kontrollera ett händelseförlopp och själva ordningsskapandet innebär att man för krig mot tvetydigheten. Ett krig man aldrig kan vinna en gång för alla då alla gränser är genomsläppliga och omtvistade. Dessa gränsstrider är viktiga att försöka förstå. Och det finns olika sätt att göra det på...

Nuläge: två kalkyler

Likhetskalkyl 1: enligt vilken det som andrats görs lika i sin annorlundahet. Här föreställer man sig de tydligt konkreta eviga motsatserna och den absoluta oförenligheten. Det är en logik där man delar in och delar upp utifrån hierarkiskt ordnade motsatspar såsom exempelvis vi/dom, svensk/invandrare, man/kvinna, civiliserat/ociviliserat och jämställt/patriarkat osv. De som faller utanför normen förpassas, lik(a)ställs och låses in i en uteslutande annorlundahet. Bruksvärdet i detta är stort då exempelvis inklusion ju inte klarar sig inte utan exklusion och en insida blir meningslös utan en utsida. Om man förhåller sig kritiskt till dessa kategorier så inser man snart att olikheter bara kan uppfattas vid direkt jämförelse. Olikheten mellan

---

* För att se det OH-blad som låg på under föreläsningen, se bilaga i slutet av dokumentet.

grupper är helt beroende av vilka grupper man jämför, de syften och intressen man har och vilka utgångspunkter man gör jämförelsen utifrån. Det är därför man måste lyfta fram och försöka belysa dessa intressen snarare än att acceptera dem som osynliga och naturgivna.

Etnologen Oscar Pripp har använt sig av begreppet ”omslutning” för att beskriva en process där en konstruerad kategori människor utsätts för ett så stort samhälleligt intresse att individer tillskrivs kollektiva egenskaper. Dessa egenskaper kan de inte välja bort i mötet med andra personer, vilket leder till att deras identitet, valfrihet och handlingsutrymme reduceras - individens rörlighet begränsas. De blir ett slags företrädare - en representant. En människa omsluts och därför begränsas möjligheten att handla som subjekt. De utsätts för en smärtsam objektifiering, som naturliggör och fixerar. Konsekvenserna av denna omslutning är med andra ord reell och kännbar. Man skulle kunna beskriva den som en del i en stigmatiseringsprocess. Termen ”stigma” betecknar kroppsliga tecken som påvisar någonting ovanligt eller nedsättande i en persons moraliska status. Socialpsykologen Erving Goffman menar att de som kan motsvara samhällets förväntningar och därmed också innefattas i v gemenskapen är de som benämns som de normala. Den person som på ett icke önskvärt sätt avviker från förväntningarna utesluts däremot, samtidigt som man bortser från andra egenskaper som skulle motivera att individen innefattas i gemenskapen. Rent definitionsmässigt, hävdar Goffman, tror de normala att den person som är behäftad med ett stigma inte är fullt mänsklig. Utifrån denna förståelse vidtas skilda diskriminerande åtgärder som effektivt, ofta oavsiktligt och i stor utsträckning, begränsar den stigmatiserades livsmöjligheter. Medieforskaren Ylva Brunes fullkomligt faktiska sammanställning härunder visar på en absurd iver att just göra dem som andrats lika i sin annanhet.

”Det första invandrarvalet äger rum hösten 1976. Invandrarexperter förutspår hur invandrarna kommer att rösta. Invandrarbyråerna distribuerar invandrarfolder med invandrarinformation. De politiska partierna håller invandrarträffar i invandrarföreningarna, där man odlar invandrarkultur och äter invandarmat. Kommunerna startar invandrarutredningar och invandrarprojekt kring invandrarproblemen. Invandrarna framför invandrarkrav och invandrarböner. Invandrarbarnen får lära sig invandrarpråk i skolan med hjälp av invandrarlärare och på musikskolorna får de spela invandarmusik. Sveriges television sänder en invandrarlek för invandrarlag från hela landet. Invandrapoeter och invandrarkonstnärer berikar vårt samhälle med invandrapoesi och invandrar Konst. Invandratäta invandrarlän översköjs av nya invandrarvågor. Invandrar kvinnans svåra situation kräver invandrar konsulenter och invandrar kunskap. Invandrareleverna blir räknade. Kommunernas invandraröverskott beräknas. Invandrar namnen på partilistorna noteras. Invandrar festivaler, invandrar karnevaler och invandrar dagar uppmärksammas i pressen, liksom invandrar debatter, invandrar kyrkor, invandrar partier och invandrar frågor.”

Likhetskalkyl 2: enligt vilken svenskheten utgör grunden i Sverige och ”Vithet” och ”västerlandet” utgör motsvarigheten på global nivå. Här är man tydlig med vad som utgör normen som ska införliva och vad som är avvikande och ska införlivas. Vem som är aktiv och vem som är passiv. Man kan beskriva detta som en integration-ism. Det vill säga: viljan till det lika, det enhetliga och det samma. Lingvisten och psykoanalytikerna Luce Irigaray beskriver en process som *”leder ständigt och jämt tillbaka till samma logik, till den enda logiken: det Enas, det Sammas logik – till enheten i detsammas logik”*. Detta befästs i det som av Sociologen Philomena Essed kallas ”kloningskulturer” i samhället. Begrepp står för en inrotad systematisk reproduktion av likhet och sammahet. Det är en strävan att utplåna skillnader. Integration-ismen disciplinerar och kontrollerar i syfte att skapa likformiga medborgare som befolkar homogena rum. Man skulle lite hårddraget kunna beskriva det som att vi infogar och tvångsombildar skillnader i mönstret enligt en prototyp. Där det vita och manliga placeras centralt och främst.

Jag tycker att det blir tydligt att integration-ismen som bottnar i en strävan efter likhet, bygger på att det annorlunda, den Andre, aldrig kan tillåtas bli samma. Någon måste ju andras för vad ska annars integreras? Om vem som helst kan inkluderas i svenskheten så försvinner den ju. Helt uppenbart är att vi inte får acceptera detta eftersom det får så förödande och avgörande konsekvenser. Där den exkluderade fortsätter vandra mot gränsen som utgör insidan samtidigt som gränsen förskjuts i samma takt som vandraren vandrar emot den. Man tillåts bli nästan den samme men inte riktigt. Kampen om inklusion och exklusion är svår och det som måste till är något nytt. Den exkluderade slängs nu fram och tillbaka i spänningsfältet mellan likhet och skillnad. Utan att vara ett subjekt i en kommunikation.

Nuläge: vad 2 biblioteksforskare säger...

Även om jag aldrig skulle hävda att alla svenska folkbibliotek är lika dana eller att betydelsen vi gett ordet folkbibliotek i Sverige är den samma som i andra länder så vill jag kort föra vidare vad två amerikanska biblioteksforskare har sagt. Wayne Wiegand har i en liten genomlysning av de amerikanska bibliotekens historia beskrivit en biblioteksdiskussion som konsekvent bortsett från en obalans i makt och kunskap som finns i samhället. Och som på ett förödande sätt exkluderat personer från fullt deltagande. Han säger vidare att man fastnat i en diskussion där de involverade pratar mestadels med varandra och ignorerar eller osynliggör frågor som berör bland annat ras, klass, genus och ålder. Wiegand hävdar att man gör detta systematiskt, om än inte fullt medvetet.

En annan biblioteksforskare vid namn Michael Harris har beskrivit biblioteket som en symbolisk representation av finkultur som legitimerar en rådande ordning. Och som företräder sina ståndpunkter som universella och bidragande till universella värden. Liknande utsagor går även att hämta från många engelska biblioteksforskare. En fråga som jag vill ställa är frågan om hur jag i mitt arbete på folkbiblioteket kan undvika en vardag som en av dem som författaren Antonio Gramsci kallade de "organiska intellektuella"? Det vill säga en person som inte har etablerat en kritisk distans till det politiska systemet utan istället är "ett" med den för tillfället mest inflytelserika ideologin. Det har sagts att dessa intellektuella är ideologiska vapen i positionernas krig som upprätthåller en sorts "sanktionerad okunskap" – såsom Gayatri Chakravorty Spivak kallar den. Genom den kan man ignorera den okunskap som gör det rådande förhållandet möjligt och inte heller se något behov av att försöka förstå det man inte har någon kunskap om.

Ramar & kunskap

Den vietnamesiska filmaren och författaren, Trinh Minh-ha har både i sina filmer och i sina texter funderat kring makt i förhållande till vem det är som ramar in en fråga eller det reella och verkliga, och vem det är som blir inramad. Ett annat sätt att uttrycka en liknande fråga visar skribenten Stefan Jonsson på i sin bok *Tre revolutioner*: vem är det som inryms inom ramen och utgör folket, och vem lämnas utanför? Den franske filosofen Jacques Rancière använder stigen som metafor i en ovanlig reseskildring. Han reser inte långt till avlägsna länder. Han reser till platser "vid sidan av den upptrampade stigen eller vid tunnelbanans slut". Alby, Fittja och Vårby Gård, områden som jag arbetat i, tror jag är sådana länder vid tunnelbanans slut – månggetniska miljonprogramländer. Man måst titta bortom den rådande, tydliga och fasta kunskapen. Och ifrågasätta det faktum att dessa platser skall ligga vid sidan av en upptrampad stig, lämnas utanför ramen och att personer som bor där skall ramar in snarare än vara med och rama in. En viktig fråga är helt klart: vem och vilken kunskap definierar världen och på vilket sätt definieras den?

"Sanningen är en världslig skapelse... Varje samhälle har en bestämd sanningsregim, en egen 'allmän sanningspolitik'..." säger tänkaren Michel Foucault. I varje symbolisk eller föreställd

helhet - nation, gemenskap, folkbibliotekskultur – finns det riktig kunskap, legitim kunskap den som visar vad som är rätt och fel, gott och riktigt. Foucault kopplar, på ett tydligt sätt, samman makt, kunskap och sanning. Kunskap kopplad till makt, menar Foucault, antar inte bara auktoriteten av en fast "sanning" utan har även makten att göra sig själv sann. Kultursociologen Stuart Hall förklarar att en sanningsregim styr hur man anses kunna se, förstå och prata om en fråga. Samtidigt som den tydliggör detta så exkluderar den och stänger ute andra sätt att resonera och skapa kunskap i frågan. Både Stuart Hall och Foucault tycks mena att det inte spelar någon roll om något är sant eller inte, men om människor i ett samhälle tror att det är sant så får det konsekvenser för hur samhället organiseras, men även hur enskilda människor bemöts.

Arkiv & förförståelser

Jag vill berätta om en egen erfarenhet: den handlar om då jag först anlände till Alby för att arbeta där som bibliotekarie. Då man vill säga något om en erfarenhet man har från platser vid sidan av "den upptrampade stigen" såsom exempelvis Alby, Fittja och Vårby gård så märker man snart att språket är ett hinder. Det blir tydligt att det aldrig bara beskriver en verklighet. Språket tar ställning och skapar en verklighet. Segregation, integration, mångkulturell, problemförort, invandrare etcetera är ord som exempelvis Alby förknippas med. Vet vi vad de betyder och vad det är för verklighet de försöker beskriva? Jag tror inte det. Dessa ord har dock bidragit till att oavsett vad jag här väljer att säga om dessa platser så kommer det, av de flesta, att tolkas mot en mörk och problemfylld klangbotten. Sociologen Slavoj Zizek har pratat om burkskratt, såna där skrattpålägg som exempelvis finns i många situationskomedier. Jag har inte funderat så mycket på dem. Trodde mest att de fanns där för att markera de komiska poängerna och var jag skulle skratta. Zizek menar dock att burkskratten är ett filter för att jag, trött efter en lång arbetsdag, inte ska behöva skratta själv. De är till för att ge mig en trevlig stund utan att jag själv behöver ta ställning till vad som är roligt. Burkskratten är alltså "skratt istället-för-skratt". Innan jag ens satt en fot i Alby så visste jag massvis om området och andra områden som beskrivits på samma sätt. Jag hade ett arkiv av förförståelser. I medierna hade jag överösts med kunskap från journalister, tjänstemän, experter och politiker. Lika lite som jag funderat på burkskratten hade jag funderat på denna burkkunskap. En "kunskap istället-för-kunskap". En kunskap som jag hade serverats så att jag själv inte skulle behöva ta ställning.

Även om jag visste att mycket av den kunskap jag hade kom från både fördomsfulla och vinklade källor så trängde den sig på då jag trädde in i det område som jag tidigare bara hört talas om. Det kunde lika gärna vart jag, och inte en vän till mig, som vid sitt första besök, kom på sig själv med att flytta plånboken från bakfickan till framfickan. Eller lika gärna vart jag som uttryckte förvåning över att höra fågelkvitter i "betongen". Burkkunskapen låg där som ett filter som påverkade det som var möjligt för mig att se, höra och förstå. Vilket givetvis satte gränserna för mitt förhållningssätt till platsen och människorna där. Nu skulle man ju vilja säga att nidbeskrivningarna av Alby, och platser som liknas vid Alby, har avtagit. Men så är det nog tyvärr inte. Jag upplever det fortfarande som att jag lever i en delad stad, i ett delat land, i en delad värld.

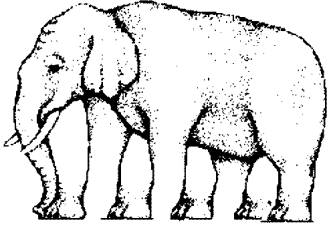
Att bryta repetitionen i ett 3:e rum

Då behovet av tydlig kunskap är så stor och svåröverkomlig känns folkbiblioteket väldigt angeläget. Det känns ibland som att detta rum nästan inte borde få finnas - ett rum med möjligheten att, på en och samma gång, rymma olika åldrar, språk, önskemål, behov, kunskaper, ja alla dessa olika olikheter. Samtidigt tror jag att det kan vara viktigare än någonsin att vi genom aktiv förnyelse bedriver bra verksamhet och blir mer inkluderande. Filosofen Alain Badiou menar att kunskap är det som överförs, repeteras och som ägnar sig åt det som redan är. Och det bör man skilja från det verkliga och sanna. Och då är sanningen

såsom Badiou beskriver den inte ett slutet objekt utan den är en process. Där sanning är något eftersträvansvärt som uppstår i en situation där man bryter repetitionen genom att introducera och inkludera något nytt. Dessa ibland chansartade, oförutsägbara och oberäknliga situationer kallar Badiou för "en händelse". Jag lockas av Badiou's tankar då de tycks betona handlingsutrymme och vikten av att hitta nya kreativa sätt att bryta oreflekterad repetition. Om man ser inklusion som ett rum, exklusion som ett annat rum så skulle jag önska att folkbiblioteket här fann en roll som ett "tredje rum". Tredje rummet eller sfären är för den postkoloniale teoretikern Homi K. Bhabha just ett försök att beskriva tillfällena, "en händelse" (?), då fixerade betydelser öppnas upp och osäkras och där det skapas möjligheter för nya betydelser och förståelser att etableras.

Nick Jones
Enhetschef, Vårby bibliotek
0853535775, 0708790783
nick.jones@huddinge.se

Bilaga:

Rubrik & stödord	Namn
<p>Folkbiblioteket som ett 3: e rum och en strävan bort från lik(h)et</p> <p>Isolering</p> <p>Underteoretiserad vardag</p> <p>Gränser</p> <p>Vad 2 likhetskalkyler säger... Likhetskalkyl 1: gör dem som andrats lika i sin annorlundahet.</p> <p>Likhetskalkyl 2: svenskheten utgör grunden</p> <p>Vad 2 biblioteksforskare säger...</p> <p>Ramar & kunskap</p> <p>Arkiv & förförståelser</p> <p>Att bryta repetitionen i ett 3:e rum</p> 	<p>Étienne Balibar</p> <p>Zygmunt Bauman</p> <p>Oscar Pripp</p> <p>Erving Goffman</p> <p>Ylva Brune</p> <p>Luce Irigaray</p> <p>Philomena Essed</p> <p>Wayne Wiegand</p> <p>Michael Harris</p> <p>Antonio Gramsci</p> <p>Gayatri Chakravorty Spivak</p> <p>Trinh Minh-ha</p> <p>Stefan Jonsson</p> <p>Jacques Rancière</p> <p>Michel Foucault</p> <p>Stuart Hall</p> <p>Slavoj Zizek</p> <p>Malcolm X</p> <p>Alain Badiou</p> <p>Homi K. Bhabha</p>